

risî, s. 105). Gençliğinde ticaret maksadıyla Nişâbur'a gitti. Hemşehrilerinin istifadesine sunmak üzere orada bazı muhaddislerden emâliîler yazdı. İsfahan'a döndükten sonra hadise ilgi duydu ve hadis tahsiline başladı. Daha sonra Buhara, Semerkant, Herat, Rey, Nişâbur ve Cürcân'a seyahatler yaptı; İbn Nüceyd, Ebû Bekir el-İsmâîlî, Hâkim el-Kebîr, İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî ve Ebû Abdullah İbn Mende gibi muhaddislerden hadis öğrendi. Tahsilini tamamladıktan sonra Nişâbur'a yerleşti ve hadis dersleri vermeye başladı. Hâce Abdullah-ı Herevî, Ebû'l-Kâsım İbn Mende, *Târîhu Merv* müellifi Ebû Sâlih el-Müezzîn, Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, Ebû Nasr el-Haddâdî ve Hatîb el-Bağdâdî kendisinden hadis rivayet ettiler. Nişâburlu hadis hâfızı Ebû Hâzım el-Abdûyî'nin ölümünden sonra Ebû Sa'd ez-Zâhid Medresesi'nde yıllarca hadis imlâ etti ve muhtelif eserleri okuttu. Güçlü bir hâfızaya sahip, sika ve sadûk bir râvî olduğu ve zâhidâne bir hayat yaşadığı belirtilen İbn Mencûye 5 Muharrem 428'de (29 Ekim 1036) Nişâbur'da vefat etti.

Eserleri. *Ricâlü Şahîhi Müslim* (*Esmâ'ü ricâli'l-Müslim*, *Esmâ'ü ricâli Şahîhi Müslim*). *Şahîh-i Müslim*'de yer alan râvilerin alfabetik olarak sıralanıp kısaca tanıtıldığı ve rivayetlerinin *Şahîh-i Müslim*'in hangi kitabında yer aldığının belirtildiği eser Abdullah el-Leysî'nin tahkiikle yayımlanmıştır (I-II, Beyrut 1407/1987). İbnü'l-Kayserânî, İbn Mencûye'nin bu kitabı ile Ahmed b. Muhammed el-Kelâbâzî'nin *Ricâlü Şahîhi'l-Buhârî* diye meşhur olan *el-Hidâye ve'l-irşâd fî ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd* adlı eserinde yer alan râviler hakkındaki bilgileri bir araya getirdiği çalışmasına *el-Cem' beyne kitâbey Ebi Nasr el-Kelâbâzî ve Ebi Bekr el-İsfahânî fî ricâli'l-Buhârî ve Müslim* adını vermiştir (I-II, Haydarâbâd 1323; I-II, Beyrut 1405/1985).

İbn Mencûye'nin ayrıca Buhârî, Müslim ve Tirmizî'nin *el-Câmi'u's-şahîh*'leriyle Ebû Dâvûd'un *es-Sünen*'i üzerine müstahrec türü eserler telif ettiği kaynaklarda zikredilmiş olup Ebû Dâvûd'un eseri üzerine yaptığı çalışmanın *Kitâbü's-Sünne* veya *es-Sünen* adını taşıdığı belirtilmekte, Ebû'l-Kâsım İbn Mende bu eseri İbn Mencûye'den okuduğunu söylemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Mencûye, *Ricâlü Şahîhi Müslim* (nşr. Abdullah el-Leysî), Beyrut 1407/1987, neşreden girişi, s. 19-22; Abdülgâfir el-Fârisî, *Târîhu Nîsâbü'r: el-Müntehab mine's-Siyâk* (nşr. M. Kâzım el-Mahmûdî), Kum 1362 hş., s. 105-106; Sem'ânî, *el-Ensâb* (Bârûdî), V, 392; İbn Abdülhâdî, *'Ulemâ'ü'l-hadis*, III, 281-282; Safedî, *el-Vâfi*, VII, 217; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 438-440; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1087; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 252*, s. 208-210; İbn Hacer, *Tebşîrû'l-müntebih*, III, 1085; *Keşfü'z-zunûn*, I, 88; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, III, 233; *Hedîyyetü'l-ârifin*, I, 74; Sezgin, *GAS*, I, 230; Cezzâr, *Medâhilü'l-müellifin*, III, 1627-1628; Sîmîn Muhakkık, "İbn Mencûye", *DMBİ*, IV, 696-697.

MÜJDAT ULUÇAM

İBN MENDE, Ebû Abdullah

(أبو عبدالله ابن مندة)

Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk
b. Muhammed el-İsfahânî
(ö. 395/1005)

Hadis hâfızı.

310 (922) veya 311'de (923) İsfahan'da doğdu. Ailesinden yetişen diğer âlimler gibi o da dedesinin dedesi Mende'ye nisbetle İbn Mende diye tanınmış, annesinin Abdüvâflıoğulları'ndan olması sebebiyle Abdî nisbesiyle de anılmıştır. Mecûsî olan Mende'nin ilk fetihler sırasında İslâmiyet'i kabul ederek İbrâhim adını aldığı ve İsfahan'ın bazı vilâyetlerinde yöneticilik yaptığı bilinmektedir. İbn Mende, 318 (930) yılında İsfahan'da önce babasından ve babasının amcası Abdurrahman b. Yahyâ b. Mende ile İbn Ebû Hüreyre gibi âlimlerden hadis tahsiline başladı. 329'da (940-41) veya bir yıl sonra ilmî seyahate çıkarak Nişâbur'a gitti (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 30). Bazı kaynaklarda bu tarihin 339 (950-51) olarak kaydedilmesi (*EP*² [Fr.], III, 887) doğru değildir. Nişâbur'da Ali b. İbrâhim el-Kattân, Ebû'l-Abbâs el-Esam, İbnü'l-Ahrem gibi muhaddislerden faydalandı. Daha sonra kırk yıl boyunca yaptığı seyahatlerde Buhara'da (veya Semerkant) Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, Mekke'de Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî, Medine'de Ca'fer b. Muhammed b. Mûsâ el-Alevî, Bağdat'ta Ebû Ali İsmâil b. Muhammed es-Saffâr ve İbnü'l-Bahterî diye bilinen Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, yıllarca kaldığı Mısır'da Hasan b. Yûsuf b. Müleyh et-Tarâifî, Ahmed b. Bühzâd b. Mihrân, Hamza el-Kinânî, Serahs'ta Abdullah b. Muhammed b. Hanbel, Dimaşk'ta İbrâhim b. Muhammed b. Sâlih el-Kan-

tarî, Trablusşam'da Hayseme b. Süleyman, Humus'ta Hasan b. Mansûr, Tinnîs'te Osman b. Muhammed es-Semerkandî gibi âlimlerden hadis tahsilini sürdürdü. Ayrıca Kudüs, Gazze ve Merv'de çeşitli âlimlerden faydalandı. Oğlu Abdurrahman'ın söylediğine göre Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî, Hayseme b. Süleyman, Esam ve Heysem b. Küleyb'den 1000'er cüz hadis yazdı (Safedî, II, 190). 334'te (945-46) Ali b. İshak el-Mâderâî'den (el-Mâzerâî) hadis öğrenmek için Basra'ya hareket ettiği, fakat yolda Mâderâî'nin öldüğünü duyunca geri döndüğü ve Basra'daki kaybının büyüklüğünü her zaman dile getirdiği kaydedilmektedir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 335; XVII, 33). İslâm dünyasının doğusunu ve batısını dolaştığını söyleyen İbn Mende gittiği yerlerde kıraat ilmi de okudu. Yetmiş küsur yaşında tahsilini tamamlayıp memleketine döndü. Güçlü hâfızası sebebiyle dönemin en çok hadis bilen âlimi diye tanındı. Babasının ve birçok âlim yetiştiren ailesinin şöhretinden dolayı İbn Ebû Hâtim, İbn Ukde ve Fazl b. Hasîb gibi âlimler ona icâzet verdi. İbn Mende'nin her biri hadis hâfızı olan hocaları arasında Ebû'l-Velîd el-Ümevî, Ebû İshak b. Hamza el-İsfahânî, en sağlam hocam dediği Assâl, Ebû Ali en-Nîsâbü'rî, İbn Hibbân ve Taberânî gibi âlimler de vardır. Kendisinden oğulları Ebû'l-Kâsım Abdurrahman, Ebû Amr Abdülvehhâb ve Ebû'l-Hasan Ubeydullah ile hocası Ebû's-Şeyh'ten başka Hâkim en-Nîsâbü'rî, Temmâm er-Râzî, İbn Mencûye, Ebû Nuaym el-İsfahânî, kıraat âlimi ve muhaddis Bâtrîkânî gibi şahsiyetler faydalanmıştır. İbn Mende 30 Zilkade 395'te (7 Eylül 1005) İsfahan'da vefat etti. İbn Kesîr onun aynı yıl safer ayında öldüğünü söylemektedir.

İbn Mende'nin mütevazî ve sünnete bağlı bir âlim olduğu belirtilmekte, kendisi de sünnete uygun yaşamayan kimseyle görüşmediğini, bid'atçıları tek bir hadis bile almadığını söylemektedir. Hadis tahsil için seyahat edenlerin sonuncusu diye anılan İbn Mende (Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1032) seyahatlerini tamamlayıp 375'te (985) İsfahan'a döndükten sonra evlenmiş, Abdurrahman, Ubeydullah, Abdürrahim ve Abdülvehhâb adlarında dört oğlu olmuştur. Bunlardan Ebû'l-Kâsım Abdurrahman ile Ebû Amr Abdülvehhâb da hadisle meşgul olmuş, Abdülvehhâb'ın oğlu Ebû Zekerîyyâ Yahyâ hadis ve tarih sahasında çeşitli eserler kaleme almıştır. Zehebî, Ebû Abdullah

İbn Mende'ye ve ailenin diğer tanınmış şahsiyetlerine dair bir kitap yazdığını, bu aileye ismini veren ve Halife Mu'tasım-Billâh zamanında (833-842) ölen Mende'den başlayıp dört yüzyıl boyunca hadis rivayetini sürdüren başka bir aile daha bilmediğini söylemektedir (*A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 38-39). Ailenin bilinen en son temsilcisi, Ebû Abdullah İbn Mende'nin beşinci nesilden torunu olan muhaddis (müsnidü İsfahân: *a.g.e.*, XXII, 382-383) Ebû'l-Vefâ Mahmûd b. İbrâhîm el-İsfahânî'dir (ö. 632/1234-35). Ebû Mûsâ el-Medînî (ö. 581/1185), İbn Mende'nin hayatını ve kendisine ulaşan rivayetlerini *ez-Zahîre ve'l-udde fî menâkıbi Ebî 'Abdillâh b. Mende* adlı eserinde ele almıştır.

1700 hocadan hadis yazdığını söyleyen İbn Mende'nin hadislerinin elli büyük cilt demek olan 50.000 cüzü bazı çağdaşlarının ifadesiyle "kırk yük kitabı" bulunduğu belirtilmektedir. Hocası Ebû İshak b. Hamza hayatında İbn Mende gibi güçlü bir hadis hâfızı görmediğini, diğer hocası Ebû Ali en-Nisâbü'rî de onun üstün bir kabiliyete sahip bulunduğunu belirtmiş, Hâce Abdullah-ı Herevî ise kendisini devrindeki muhaddislerin efendisi diye övmüştür. Kur'an tilâvetinin mahlûk olduğu görüşünü savunan Ebû Nuaym el-İsfahânî, *er-Red 'ale'l-Lafzyye ve'l-Hulûliyye* adlı eserinde bu fikre karşı olan İbn Mende'yi eleştirmesine rağmen (*Dîa*, X, 202) onu "ilim dağı" diye nitelermiş, ancak *Zikru aḥbâri İshbahân*'da (II, 278) hayatının sonlarına doğru hâfızasının karıştığını, kendisinden icâzet aldığı âlimlerden hadis dinlemiş gibi rivayet ettiğini, hatta bazı kimselerin söylemediği sözleri onlara nisbet ettiğini ileri sürmüştür. Fakat Zehebî, aralarında itikadî konular bakımından görüş farklılığı bulunan bu iki âlimin birbiri hakkındaki suçlamalarını dikkate almamak gerektiğini kaydetmiştir. İbn Mende'yi Dârekutnî, Hâkim en-Nisâbü'rî ve Abdülganî el-Ezdî ile karşılaştıran bazı âlimler onun daha çok hadis rivayet ettiğini ve hadisi daha iyi bildiğini söylemişlerdir. Zehebî, "Şark'ın hâfızı" dediği İbn Mende'nin (*A'lâmü'n-nübelâ*, XXII, 382) hadisi rivayet etmekle yetindiği vakit hata etmediğini, ancak hadis hakkında kanaatini belirttiğinde yanıldığını söylemiş, esasen Ebû Nuaym el-İsfahânî ile onun en önemli kusurunun hadis diye ileri sürülen uydurma haberleri rivayet etmek olduğunu zik-

retmiştir (*a.g.e.*, XVII, 41). İbn Mende'nin belli bir mezhebe bağlı olduğu bilinmemle beraber Ebû Ya'lâ onun biyografisine *Ṭabaḳātü'l-Hanâbile*'de yer vermiştir (II, 167). İtikadî meselelerde ise Selefiyye'ye bağlı olup bu konuda *Kitâbü'l-Tevhîd* ve *Kitâbü'l-İmân* adlı iki eser kaleme almıştır.

İbn Mende'nin dikkat çeken bazı görüşleri şöyledir: Allah'ın varlığı ve birliği kâinattaki bütün varlıklarda gözlenen ince sanat ve sağlam düzenden açıkça anlaşılır. Bu sebeple peygamber davetine muhatap olmayan kimseler de bu düzeni görerek fitrî bir kabiliyetle Allah'ın varlığına istidlâl etmekle yükümlüdür. İlâhî zâtı bu dünyada görmek ve mahiyetini kavramak mümkün değildir. Allah'ın sıfatları teşbih, temsil ve kıyas yoluyla bilinemez. Sıfatlara ilişkin âyetlerin mânası sadece Hz. Peygamber'in açıklaması veya sahâbîlerin rivayet etmesiyle bilinebilir. Sıfatlarla ilgili hadisler Kur'an'a uygun olup hepsi mütevâtirdir. Hz. Peygamber'in varlığından ve getirdiği vahiyden haberdar olan her insan ona iman etmekle mükelleftir, buna Ehl-i kitap da dahildir. İman bilgi ve ikrardan ibarettir. Bildiğini kalbiyle tasdik edip diliyle ifade ettiği halde uygulamayan kimse müslüman olarak nitelendirilse de mümin adını almaya hak kazanamaz. Bundan dolayı ilâhî emirlere uyanlar mümin, kelime-i tevhidi kalben tasdik edip diliyle ifade edenler müslüman diye vasıflandırılır. Mümin imanı kemale eren kişidir, ilâhî emirlere uyanların imanı ise eksiktir.

Eserleri. A) Hadis. 1. Müsnedü İbrâhîm b. Edhem ez-Zâhid (*Müsnedü eḥâdîşi İbrâhîm b. Edhem*). İbrâhîm b. Edhem'in (ö. 161/777-78) Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Ebû İshak es-Sebîî, Mansûr b. Mu'temir, A'meş, Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Dînâr, Şu'be b. Haccâc, Evzâî ve Ebû Hanîfe gibi şahsiyetlerden rivayet ettiği, genellikle tergîb ve terhîbe dair merfû ve mevkuf rivayetlerinden elli birini ihtiva eden eser Mecdî es-Seyyid İbrâhîm tarafından yayımlanmıştır (Bulak 1408/1988). **2. Risâle fî beyânî faẓli (nakli)'l-aḥbâr ve şerḥi mezâhibi ehli'l-âşâr ve ḥaḳîqati's-sünen ve taḣḥîr-rivâyât** (*Şürûṭü'l-e'imme fî'l-kırâ'ati ve's-semâ' ve'l-münâvele ve'l-icâze*). Sahasında ilk çalışma olduğu belirtilen eseri Abdurrahman b. Abdülcebbâr el-Feryevâî *Şürûṭü'l-e'imme* başlığı ile neşretmiştir (Riyad 1416/1995). **3. Hadîs** (Dârü'l-kü-

tûbi'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 17, vr. 157^a-162^b; nr. 94, vr. 76^a-183^a; nr. 104, vr. 219^a-228^a). **4. Emâli** (Dârü'l-kütûbi'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 35/3, üçüncü kısım: vr. 24^a-52^b (24-72 [?]); nr. 41/4, vr. 49^a-53^a; nr. 56/8, vr. 177^a-180^a). Ayrıca Ebû Hanîfe'nin *el-Müsned*'inin İbn Mende tarafından nakledilen bir rivayeti günümüze kadar gelmiş olup baş tarafında İbn Mende'nin Ebû Hanîfe hakkında bazı tenkitleri yer almıştır (Dârü'l-kütûbi'z-Zâhiriyye, Mecmua, nr. 62, vr. 144-145). İbn Mende'nin *en-Nâsiḥ ve'l-mensûḥ* (İbn Kesîr, XI, 336), *Ġarâ'ibü Şu'be* (İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-müesses*, II, 426; İbn Hacer eseri *Terṭübü Ġarâ'ibi Şu'be li'bn Mende* adıyla bablara göre düzenlemiştir), *Avâli İbn 'Uyeyne* (*a.g.e.*, II, 153) ve *Fevâ'id* adlı eserleri de bulunmaktadır.

B) Hadis Ricâli. 1. Ma'rifetü's-şahâbe. Bu konudaki ilk çalışmalardan olan eser İbnü'l-Esir'in *Üsdü'l-ğâbe*'deki (I, 10, 11) dört kaynağından biridir. Ebû Mûsâ el-Medînî, günümüze gelip gelmediği bilinmeyen *Tetimetü (Zeylû) Ma'rifeti's-şahâbe* adlı çalışmasında bu esere üçte bir nisbetinde ilâvede bulunmuş (*a.g.e.*, I, 10), Zehebî de İbn Mende'nin eserinden iki cüz hacminde bir muntekâ yapmıştır (İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-müesses*, III, 66). Tamamının kırk cüzden fazla olduğu belirtilen ve alfabetik olarak düzenlenen *Ma'rifetü's-şahâbe*'nin sadece otuz yedinci cüzü ile (Dârü'l-kütûbi'z-Zâhiriyye, Hadis, nr. 344) kırk ikinci cüzü (Dârü'l-kütûbi'z-Zâhiriyye, Umumi, nr. 4443) zamanımıza intikal etmiş olup sahâbeden Ebû Hâzîr ile başlayan otuz yedinci cüzden anlaşıldığına göre İbn Mende sahâbîlerin nereye yerleştiği, onlardan kimlerin rivayette bulunduğu konusuna önem vermiş, her sahâbînin bir rivayetini zikretmeye çalışmıştır. Kadın sahâbîlerle başlayan diğer cüzde ise alfabetik sıra gözetilmeksizin Hz. Peygamber'in kızları, halaları, süt anneleri ve hanımları anlatılmaktadır. Ebû'l-Kâsım İbn Asâkir'e göre *Ma'rifetü's-şahâbe*'de pek çok yanlış bulunmaktadır (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 33). **2. Fethü'l-bâb fî'l-künâ ve'l-elḳâb**. Sahâbe ve tâbiîn muhaddislerinden 4748 şahsın künye ve lakabının tanıtıldığı eserde her şahsın adı, nisbesi, kimden hadis aldığı ve kime rivayet ettiği belirtilmektedir. Resûl-i Ekrem'in künyesi Ebû'l-Kâsım ile başlayan alfabetik çalışmada Ebû İbrâhîm'den Ebû Abdullah'a kadar olan künyeler sıralanmakta, adı bilinmeyip sa-

dece künyesiyle tanınanlarla haklarında yeterli bilgi bulunmayanlar da zikredilmektedir. Eseri neşreden Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fârîyâbî (Riyad 1417/1996), daha önce kitap üzerinde Mekke Câmîatü Ümmi'l-kurâ'da Abdülazîz b. Abdullah b. Ubeydullah er-Rahmânî tarafından doktora çalışması yapıldığını, ancak bu çalışmada 100 kadar biyografiye yer verilmediğini, ayrıca esere Müslim'in *Kitâbü'l-Künâ*'sından 700 biyografinin yanlışlıkla eklendiğini ve daha başka hataların da bulunduğunu belirtmiştir. Eserin bir kısmı Seven Dederling tarafından da yayımlanmıştır (Uppsala 1927). 3. *Tesmiyetü'l-meşâyih ellezîne yervî 'anhüm el-İmâm Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'il el-Buhârî (Esâmî meşâyih'l-Buhârî)*. Buhârî'nin *el-Câmî'u's-şâhih'*teki 309 hocasının adını ihtiva eden eserin Dublin'de Chester Beatty Library'de bulunan tek nüshası (nr. 5165/1, vr. 1-11) Arthur John Arberry tarafından tanıtılmış (*JQ*, XI/1-2 [1967]) ve Nazar Muhammed el-Fârîyâbî tarafından neşredilmiştir (Riyad 1412/1991). 4. *el-Esâmî ve'l-künâ* (Chester Beatty Library, nr. 5165/2, vr. 12-28). Bu eserin Zehebî'nin *el-Künâ* adıyla kaydettiği kitap (*A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 33) veya *Fethu'l-bâb fi'l-künâ ve'l-elkâb* olması muhtemeldir.

C) Akaid. 1. *Kitâbü'l-İmân*. Eserde 109 konu başlığı altında senedleriyle birlikte zikredilen 1089 rivayette imanın mahiyeti, kısımları, imanla İslâm arasındaki ilgi, imanın altı esası, kelime-i tevhidin önemi, oruç, zekât, hac, cihad, Allah ve peygamber sevgisinin imanla ilgisi, vesvese ve iman, Ehl-i kitabın imanı, büyük günahları işleyenlerin imanı, Hz. Peygamber'in bildirdiği bazı hususlarla kıyametten önce ve sonra meydana geleceğini haber verdiği olaylara inanmak gibi konular yer almaktadır. İbn Mende'nin oğlu Ebû Amr Abdülvehhâb ile talebesi Bâtırkânî tarafından rivayet edilen nüshayı, eser üzerinde Câmîatü Ümmi'l-kurâ'da (Külliyetü's-şerîa, 1398/1978) *İbn Mende ve Kitâbü'l-İmân* adıyla bir doktora çalışması yapan Ali Muhammed b. Nâsır el-Fükayhî yayımlamıştır (I-III, Medine 1401/1981; I-II, Beyrut 1406/1985, 1407/1987). İbn Mende'nin *Kitâbü'l-İmân 'ale'l-ittifâk ve't-teferrüd* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, Hadis, nr. 338, vr. 1-102) adıyla anılan eseri de muhtemelen bu kitaptır (Sezgin, I, 215). 2. *Kitâbü't-Tevhîd ve ma'rifeti esmâ'illâhi 'azze ve celle ve şifâtihî 'ale'l-ittifâk ve't-teferrüd*.

132 konu başlığı altında senedleriyle birlikte zikredilen 914 rivayette genel hatlarıyla Allah Teâlâ'nın vahdâniyeti, ulûhiyeti, isimleri ve sıfatları incelenmekte, her konu âyet, hadis ve Selef âlimlerinin sözleriyle açıklanmaktadır. Ali Muhammed b. Nâsır el-Fükayhî, diğer neşirlerde görülmeyen bir usulle her konunun bitiminde hadislerin muhtevasını bazan oldukça geniş şekilde açıklayarak ve rivayetlerin sıhhat derecesini belirterek eseri neşretmiştir (Medine 1988-1989; I-III, Medine 1414/1994). 3. *er-Red 'ale'l-Cehmiyye*. Allah Teâlâ'nın yed, vech gibi sıfatları konusunda Cehmiyye'nin düştüğü hataların ele alındığı eseri Ali Muhammed b. Nâsır el-Fükayhî yayımlamıştır (Medine 1401/1981, 1414/1994). İbn Mende'nin ayrıca *Kitâbü's-Şifât, Kitâbü'r-Red 'ale'l-Lafziyye, Kitâb fi'n-nefs ve'r-rûh, Delâ'ilü'n-nübüvve* (İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 481; Sehâvî, s. 166) adlı eserlerinin bulunduğu kaydedilmektedir.

Zehebî'nin İbn Mende'nin kitapları arasında sayıp çok hacimli olduğunu söylediği *et-Târîh* ile (*A'lâmü'n-nübelâ*, XVII, 33) *Hedıyyetü'l-'ârifin*'de (II, 57) *Târîhu İşbahân* adıyla zikredilen eser muhtemelen aynı kitaptır. Brockelmann'ın Ebû Abdullah İbn Mende'ye nisbet ettiği *et-Târîhu'l-müstahrec min kütübî'n-nâs li't-tezkire ve'l-müstetraf min ahvâlî'n-nâs li'l-ma'rife* adlı eser oğlu Ebû'l-Kâsım Abdurrahman'ın, Sezgin'in *Cüz' fi men 'âşe mine's-şahâbe mi'e ve 'işrîn* adıyla müellifin kitapları arasında saydığı (GAS, I, 215) ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Lâleli, nr. 3767, vr. 135^a-136^a) bulunduğu söylediği eser ise Süyûtî'nindir ve *Rîhu'n-nisrîn fi men 'âşe mine's-şahâbe mi'e ve 'işrîn* adını taşımaktadır. Bu konuda İbn Mende'nin torunu Ebû Zekerıyyâ İbn Mende'nin *Cüz' fihi men 'âşe mi'eten ve 'işrîne seneten mine's-şahâbe* adlı bir çalışması bulunmaktadır (nşr. Mecdî es-Seyyid İbrâhîm, Bulak 1409/1989; nşr. Meşhûr Hasan es-Selmân, Beyrut 1412/1992). Yine Sezgin'in *Zikru 'adedî mâ li-küllî vâhid mine's-şahâbe mine'l-hadîş* adıyla Ebû Abdullah İbn Mende'ye nisbet ettiği, ancak müellifi konusunda bazı tereddütler bulunduğu belirttiği eser (GAS, I, 215) Bakî b. Mahled'e ait olup İbn Hazm tarafından düzenlenmiştir (nşr. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, *Bakî b. Mahled el-Kurtubî ve Muḥaddime-tü Müsnedihî: 'Adedü mâ li-küllî vâhid mine's-şahâbe mine'l-hadîş*, Beyrut 1404/1984, s. 77-168; ayrıca bk. *DİA*, IV, 542).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû Abdullah İbn Mende, *Kitâbü'l-İmân* (nşr. Ali Muhammed b. Nâsır el-Fükayhî), Beyrut 1406/1985, neşredenin girişi, I, 22-78; a.mlf., *Kitâbü't-Tevhîd* (nşr. Ali Muhammed b. Nâsır el-Fükayhî), Medine 1414/1994, neşredenin girişi, I, 9-42; Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Zikru ahbâri İşbahân* (nşr. Seyyid Kisrevî Hasan), Beyrut 1410/1990, II, 278; İbn Ebû Ya'la, *Tabakâtü'l-Hanâbile*, II, 167; Hâzîmî, *Şürûtü'l-e'immeti'l-hamse* (nşr. Zâhid el-Kevserî), Kahire 1991, s. 31; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, I, 10, 11; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 1031-1036; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XV, 335; XVII, 28-43; XXII, 382-383; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 381-400*, s. 320-324; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 479-480; Safedî, *el-Vâfi*, II, 190-191; İbn Kesir, *el-Bidâye*, XI, 336; İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-Nihâye*, II, 98-99; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, V, 70-72; a.mlf., *el-İşâbe*, I, 481; a.mlf., *el-Mecma'u'l-müesses li'l-Mu'cem-i'l-müfhehres* (nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'âşî), Beyrut 1415/1994, II, 153, 426-427; III, 66; Sehâvî, *el-L'ân bi't-tevbiḥ*, s. 166; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 281; *Hedıyyetü'l-'ârifin*, II, 57; Sezgin, *GAS*, I, 214-215, 415; Elbânî, *Maḥtûṭât*, s. 119-120; Kays Âl-i Kays, *el-İrâniyyûn*, II/2, s. 464-469; Cezzâr, *Medâhilü'l-mü'ellifin*, III, 1628-1629; Sâlihıyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, V, 170; F. Rosenthal, "İbn Manda", *El'* (Fr.), III, 887-888; Muhammed Mehdi Müezzini Câmî, "İbn Mende", *DMBİ*, IV, 697-699; M. Yaşar Kandemir, "Bakî b. Mahled", *DİA*, IV, 542; Osman Türer, "Ebû Nuaym el-İsfahânî", *a.e.*, X, 202.

M. YAŞAR KANDEMİR

İBN MENDE, Ebû Zekerıyyâ (أبو زكريا ابن مende)

Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Abdilvehhâb
b. Muhammed el-Abdî el-İsfahânî
(ö. 512/1119)

Muhaddis, fakih ve tarihçi.

19 Şevval 434'te (1 Haziran 1043) İsfahan'da doğdu. Ailesi hadis ve tarih alanlarında yetiştirdiği âlimlerle meşhurdur. Dedelerinden İbrâhîm b. Velîd'in lakabı Mende olduğu için İbn Mende künyesiyle tanınmıştır (İbn Hallikân, VI, 168). Küçük yaşlarda ilim öğrenmeye başladı ve önce babasıyla amcalarından, sonra da diğer meşhur âlimlerden ders aldı. Horasan, Nişâbur, Hemedan, Cibâl, Basra ve Bağdat gibi ilim merkezlerini dolaştı. 498 (1105) yılında hacca giderken uğradığı Bağdat'ta bir süre kaldı ve Mansûr Camii'nde hadis yazdırdı. Daha sonra tekrar İsfahan'a döndü ve ömrünün geri kalan yıllarını burada geçirdi. Babası ve amcaları Ebû'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed ile Ebû'l-Hasan Ubeydullah b. Muhammed dışında Ebû Bekir b. Rîze, Ahmed b. Mahmûd es-Sekafî, Muhammed